

О. В. Клочковський,
к. е. н., доцент
Вінницький національний аграрний університет
В. О. Клочковська,
асистент кафедри менеджменту ЗЕД
Вінницький національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

У статті розглянуто особливості функціонування та розвитку фермерських господарств у Вінницькій області. Визначено ряд проблем, що стоять на шляху розвитку фермерства, а також намічено напрямки їх вирішення.

Ключові слова: фермерство, динаміка розвитку фермерських господарств, групування фермерських господарств.

Постановка проблеми. У процесі переходу України до ринкової економіки було створено сприятливі умови для функціонування нових організаційних форм підприємницької діяльності в сільському господарстві. У ринкових умовах фермерство є поширеною формою господарювання, воно сприяє забезпеченню продовольчої безпеки в Україні, забезпечує ефективне використання незадіяних виробничих ресурсів, створює додаткові робочі місця, збільшує обсяг грошових надходжень до місцевих бюджетів. Функціонування фермерських господарств у сучасних умовах супроводжується проявом значної кількості проблем. Особливої уваги набувають питання удосконалення економічного середовища функціонування фермерських господарств, шляхів підвищення ефективності виробництва та їх місця в аграрному секторі нашої країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велику увагу дослідженням проблеми функціонування та розвитку фермерських господарств приділяють іноземні автори: Дж.К. Ерроу, К.Р. Макконелл, О.В. Чаянов та вітчизняні, зокрема: В.П. Галушко, Ю.Е. Губені, Д.Є. Беляєв, М.М. Ільчук, С.М. Кваша, Г.Г. Кірейцев, М.І. Кісіль, М.Г. Лобас, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, В.К. Савчук, В.К. Терещенко, В.М. Трегобчук, О.М. Шпичак та багато інших. Але в ринкових умовах роль, значення та функції фермерських господарств змінюються, а тому виникає необхідність у більш глибокому вивченні і дослідженні проблемних питань.

Формулювання цілі статті. У статті ми спробували дати оцінку діяльності фермерських господарств. Крім цього, вважаємо за необхідне визначити їх місце і роль у проблемі забезпечення продовольчої безпеки країни. Дослідження проводиться на прикладі Вінницької області.

Виклад основного матеріалу. Фермерство – одна з найефективніших форм господарювання на землі. Для України це справа порівняно нова, але з кожним роком вона набуває все більшого розповсюдження і схвалення. У країнах Західної Європі, США та інших розвинутих країнах фермери вирішують продовольчу проблему.

В області фермерські господарства почали створюватись у 1991 р. Їм було відведено 604 га землі, або 0,03% всієї площі сільськогосподарських угідь. Динаміка їх розвитку зображена на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка розвитку фермерських господарств Вінницької області (на початок року)

Дані свідчать про те, що фермерство як вид діяльності все більше зацікавлює людей, а тому кожний рік можна спостерігати тенденцію до збільшення кількості фермерських господарств. Крім цього, площа землі якою вони користуються, постійно збільшується, а це свідчить про те, що фермери укрупнюються, тобто прагнуть досягти оптимальних розмірів. Якщо в 1992 р. середній розмір фермерського господарства складав 25 га, на початок 2003 р. – 71,8 га., то на початок 2007 року – 107,4 га, а у 2010 році – 132 га. Раціональне господарювання передбачає оптимальні площі, які дадуть можливість дотримуватись агротехнічних вимог, ефективно використовувати трудові ресурси та бути підприємству конкурентоспроможним. Збільшення оброблюваної землі призведе до збільшення обсягів товарного виробництва, раціонального використання основних засобів, зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності праці. Таким чином, збільшення розмірів фермерських господарств є позитивним явищем, більше того, життєво необхідним для ефективного їх функціонування.

На 01.01.2010 р. у Вінницькій області було зареєстровано 1635 фермерських господарств за якими закріплено 215,9 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 211,5 тис. га ріллі. Найбільше їх створено у Бершадському (117), Немирівському (112), Теплицькому (112), Крижопільському (101) районах. Протягом періоду 1992-2003 рр. чисельність фермерських господарств різко зростає. У 1992 році їх нараховувалося лише 24 з площею сільськогосподарських угідь і ріллі 0,6 тис. га. Надзвичайно бурхливий розвиток фермерських господарств спостерігався у 1992-1995 рр., коли їх чисельність зростає з 24 до 838 одиниць. На протязі 1995-2000 рр. загальна кількість селянських фермерських господарств майже не змінилася і перебувала на рівні 823-838 одиниць. Друга хвиля збільшення чисельності фермерів припадає на 2000-2005 рр., коли їх кількість зростає з 823 до 1322 і третя хвиля припадає на 2005 і по теперішній час коли загальна кількість фермерських господарств з 1322 до 1635 одиниць.

Аналіз величини розмірів фермерських господарств Вінниччини показує, що 28,8% господарств (471 од.) мають розміри від 20,1 до 50 га (в середньому 36,6 га на одне господарство); 16,1% господарств (264 од.) мають розміри від 10,1 до 20 га (в середньому по 15,5 га); 14,9% господарств (244 од.) володіють землею розміром від 100,1 га до 500 га (в середньому 231,3 га); 13,3% господарств мають наділи від 50,1 до 100 га (в середньому 71,8 га). Наряду із групами господарств, які мають незначні земельні площі, виділяються групи фермерів, які володіють землею у розмірі понад 1000 га. Таких господарств по області нараховується 43. Це дуже позитивне явище,

оскільки такі господарства є крупнотоварними (Таблиця 1).

Таблиця 1

Групування фермерських господарств по площі сільськогосподарських угідь у 2009 році

№	Групування	Кіль-ть госп-в, що мають землю	Питома вага до заг. кіль-ті госп-в, %	Загальн а площа с.-г угідь, га	Питома вага до заг. площі с.-г угідь, %	Припадає с.-г угідь в середньому у на одне госп-во, га
1	2	3	4	5	6	7
1	до 1 га	7	0,4	4,9	0,0	0,7
2	до 3 га (менше або = 3)	64	3,9	145,0	0,1	2,3
3	3,1 га - 5 га	78	4,8	336,2	0,2	4,3
4	5,1 га - 10 га	147	9,0	1242,2	0,6	8,5
5	10,1 га - 20 га	264	16,1	4090,1	1,9	15,5
6	20,1 га - 50 га	471	28,8	17250,1	8,0	36,6
7	50,1 га - 100 га	218	13,3	15658,9	7,3	71,8
8	100,0 га - 500 га	244	14,9	56427,7	26,1	231,3
9	500,1 га - 1000 га	61	3,7	43464,0	20,1	712,5
10	1000,1 га - 1500 га	23	1,4	27361,4	12,7	1189,6
11	1500,1 га - 2000 га	9	0,6	15573,3	7,2	1730,4
12	2000,1 га - 2500 га	5	0,3	10805,9	5,0	2161,2
13	2500,1 га - 3000 га	1	0,1	2984,0	1,4	2984,0
14	3000,1 га - 4000 га	3	0,2	9833,0	4,6	3277,7
15	4000,1 га - 5000 га	0	0,0	0,0	0,0	0,0
16	5000,1 га - 7000 га	2	0,1	10717,0	5,0	0,0
17	7000,1 га - 10000 га	0	0,0	0,0	0,0	0,0
18	більше 10000 га	0	0,0	0,0	0,0	0,0
19	не мають с.г. угідь	38	2,3	0,0	0,0	0,0
20	Всього	1635	100,0	215893, 7	100,0	132,0

Наступним етапом дослідження діяльності фермерських господарств є аналіз трудових ресурсів (Таблиця 2).

З таблиці можна побачити, що максимальна кількість працюючих припадає на 2007 рік. По відношенню до нього у 2008 і 2009 роках відбулося суттєве зменшення працівників фермерських господарств на 906 і 315 чоловік відповідно або на 12,5% і 4,0%. У 2006 році кількість працюючих була вища від даного показника у 2009 року на 0,9% або на 76 працівників. Крім цього, значно зросла кількість членів фермерських господарств у 2009 році по відношенню до 2006-2008 років на 14,7%, 3,5% і 15,5% відповідно. На наш погляд, у першу чергу це пов'язано із різким збільшенням чисельності власне фермерських господарств. Змінилася питома вага членів фермерських господарств у загальній чисельності працюючих з 43,2% у 2006 році до 51% у 2009 році.

Таблиця 2

Чисельність працюючих у фермерських господарствах, осіб

Показники	Роки			
	2006	2007	2008	2009
Загальна чисельність, всього	7896	8135	7229	7820
- в тому числі жінок	3179	3326	2747	2853
- жінки у % до загальної чисельності	40,3	40,9	38,0	36,5
Із загальної чисельності членів фермерського господарства				
- всього	3409	3854	3376	3992
- питома вага у загальній чисельності, %	43,2	47,4	46,7	51,0
- з них жінок	1039	1138	989	1145
- жінки у % до всіх членів фермерського господарства	30,5	29,5	29,3	28,7
Із загальної чисельності працюючих осіб				
працюючих за трудовою угодою всього	1947	1665	1865	1743
- питома вага у загальній чисельності, %	24,7	20,5	25,8	22,3
- з них жінок	571	453	504	506
- жінки у % до всіх працюючих за трудовою угодою	29,3	27,2	27,0	29,0
залучених на сезонні роботи, всього	2540	2617	1988	2085
- питома вага у загальній чисельності, %	32,2	32,2	27,5	26,7
- з них жінок	1567	1735	1254	1202
- жінки у % до всіх залучених на сезонні роботи	61,7	66,3	63,1	57,6

Порівняно з 2006 роком у 2009 зменшилася кількість працюючих за трудовою угодою на 204 особи. У 2009 році в порівнянні з 2008, залучалося на 97 сезонних працівників більше, але на 455 працівників менше, ніж у 2006 році. У структурі загальної чисельності працівників питома вага жінок постійно скорочується з 40,3% у 2006 році до 36,5% у 2009 році. Причому тенденція по скороченню кількості жінок у фермерських господарствах спостерігається в усіх категоріях працюючих (за трудовою угодою і ті, що залучені на сезонні роботи). Підводячи підсумок, ми можемо сказати, що збільшення кількості працівників в основному відбувається за рахунок збільшення членів фермерських господарств, а різке зменшення чисельності працюючих, які працюють за трудовою угодою і тих, що наймаються на сезонні роботи, пов'язано перш за все, з тим, що фермери за рахунок скорочення працюючих намагаються скоротити операційні витрати, а саме ті, що пов'язані з оплатою праці; по-друге, дещо покращився стан технічного забезпечення фермерів і деякі види робіт можна автоматизувати.

Спробуємо проаналізувати стан технічного забезпечення фермерів за допомогою рисунку 2.

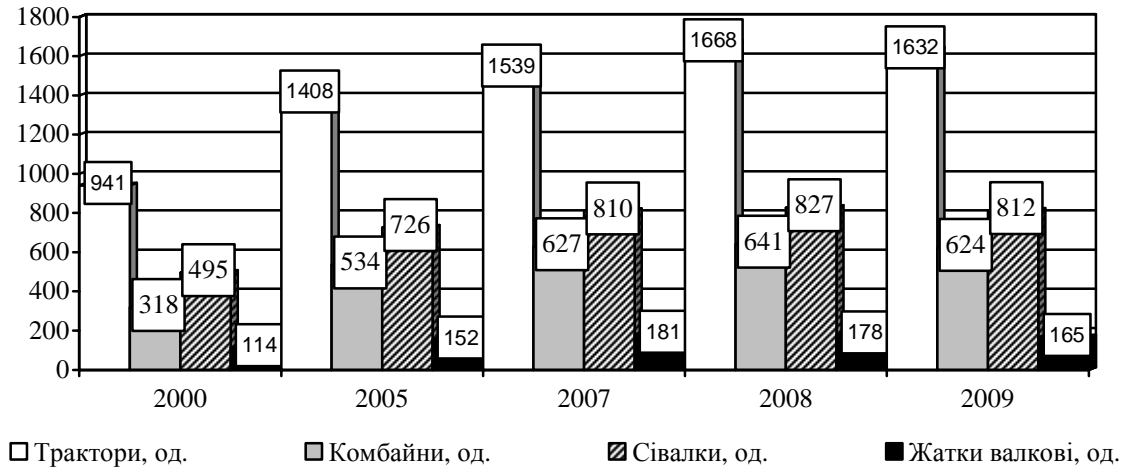

Рис. 2. Наявність техніки у фермерських господарствах в 2000-2009 рр.

На рисунку видно, що за останні роки стан матеріально-технічного оснащення фермерських господарств суттєво покращився. Так, у 2009 році в порівнянні з 2000 збільшилася кількість тракторів – на 691 одиницю. Кількість всіх комбайнів (зернозбиральні, кормозбиральні та бурякозбиральні) збільшилась у 2009 році порівняно з 2000 роком на 306 одиниць. І по таким видам техніки як сівалки та жатки також відбулось збільшення на 317 і 51 одиниць робочої техніки відповідно. Дещо інша тенденція спостерігається по відношенню до 2008 року. Тут відбулося незначне зменшення кількості техніки по усіх її видах.

Надзвичайно важливе значення для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва має внесення під культури мінеральних та органічних добрив. З усіх посівних площ, якими користуються фермерські господарства під урожай 2009 року в середньому по області на 1 гектар посівної площі фермерських господарств було внесено 3,1 т органічних добрив і 70,9 кг мінеральних добрив, у тому числі азотних – 58,0 кг фосфорних – 6,7 кг, калійних – 6,2 кг. Найбільше було внесено органічних добрив у Тиврівському районі – 29,2 т, Літинському районі – 24,8 т, Гайсинському і Жмеринському районі – 20 тонн. Мінеральних добрив найбільше було внесено у Літинському районі – 124,9 кг/га, Козятинському районі – 109,5 кг/га і Тростянецькому районі – 107,8 кг/га. Крім цього, негативним є те, що мають місце райони, у яких зовсім не вносяться органічні добрива, зокрема у Барському, Крижопільському, Липовецькому, Могилів-Подільському, Муровано-Куриловецькому, Немирівському, Оратівському, Піщанському, Теплицькому, Чернівецькому, Чечельницькому, Шаргородському і Ямпільському).

Висновки. Більше як десятирічна практика діяльності фермерства дає можливість зробити головний висновок: фермерське господарство виживає і розвиває свою діяльність. Однак, без державної підтримки йому дуже складно проходити процес становлення. З огляду на це потрібно дати можливість адаптуватись фермерам не тільки економічно, а в першу чергу психологічно до змін, не прискорювати і так досить штучний процес реформування аграрного сектору економіки. Адже в Україні більше 20 млн. сільського населення, серед якого якщо не кожен 5-й, то кожен 10-й морально, фізично, професійно й генетично – вільний селянин, а отже, потенційний фермер; необхідно покращити інформаційно-консультативне забезпечення фермерів; доцільно налагодити щільні зв'язки між сільськогосподарськими товариствами, кооперативами, фермерськими та приватними підсобними господарствами. Це дасть змогу ефективніше використовувати техніку, покращити організацію збутової діяльності, обмінюватись

матеріальними ресурсами тощо.

Список використаної літератури:

1. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 рік / Державний комітет статистики України: За редакцією С. Ігнатова. – В., 2010. – С.163-219
2. Васільєва Л.В. Місце і роль фермерських господарств у сучасній економічній системі й аграрній сфері // Держава і регіони. Серія. Економіка і підприємництво.- 2009.-№1.-С.30-32.
3. Кардаш Я.В. Державна підтримка фермерських господарств // Фермер України.-2010.-№12.-С. 32-34

КЛОЧКОВСЬКИЙ О. В., КЛОЧКОВСКАЯ В. О. ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ

В статье рассмотрены особенности функционирования и развития фермерских хозяйств в Винницкой области. Очерчен ряд проблем, которые стоят на пути развития фермерства, а также определены способы их решения.

Ключевые слова: фермерство, динамика развития фермерских хозяйств, группирование фермерских хозяйств.

KLOCHKOVSKIY O.V., KLOCHKOVSKA V.O. ORGANIZATION, FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF THE FARM MANAGEMENT

The article deals with peculiarities of functioning and development of the farm in Winnytskii region. The problems that slow down the farm development were defined. The directions of their solution were outlined.

Keywords: farms, dynamics of development the farms, grouping the farms.